

Dr hab. Patrycja Kowalczyk-Rólczyńska, prof. UEW
Katedra Ubezpieczeń
Wydział Ekonomii i Finansów
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław, 29 maja 2024r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. Grzegorza Korbela pt.

„Finansowe skutki ryzyka długowieczności a model państwa opiekuńczego”

przygotowanej pod kierunkiem dr. hab. Stanisława Wanata, prof. UEK (promotora pracy)
oraz dr Anny Denkowskiej (promotora pomocniczego)

1. Podstawa opracowania recenzji

Niniejszą recenzję rozprawy doktorskiej wykonano w oparciu o pismo Dyrektora Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie prof. dr. hab. inż. Stanisława Popka z dnia 22 lutego 2024 roku w sprawie powierzenia mojej osobie oceny rozprawy doktorskiej mgr. Grzegorza Korbela. Celem oceny, mającej charakter recenzji, jest określenie czy rozprawa doktorska spełnia wymogi ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku (Dz. U. 2022 r., poz. 574, z późniejszymi zmianami) oraz czy zasadne jest dopuszczenie mgr. Grzegorza Korbela do publicznej obrony.

Z uwagi na to, że rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, prezentować ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie, w tym przypadku w dyscyplinie ekonomii i finansów, oraz potwierdzać umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, ocenę rozprawy doktorskiej dokonano biorąc pod uwagę następujące elementy: problem badawczy, sformułowane cele rozprawy, hipotezę główną oraz hipotezy szczegółowe, metodykę badań empirycznych, wartość merytoryczną pracy, jej układ i strukturę oraz stronę formalną i edytorską.

2. Uwagi ogólne dotyczące koncepcji rozprawy doktorskiej

Tematyka badawcza poruszana w recenzowanej rozprawie doktorskiej należy do bardzo istotnych i aktualnych ze względu na postępujące procesy starzenia się społeczeństw w wielu krajach na świecie. Na konsekwencje zachodzących zmian demograficznych narażone są systemy zabezpieczenia emerytalnego (zarówno publiczne, jak i dodatkowe: zakładowe bądź indywidualne) oraz opieki zdrowotnej, w szczególności dedykowanej osobom starszym.

Rozważania dotyczące finansowych skutków ryzyka długowieczności często podejmowane są przez naukowców, jednakże niejednokrotnie koncentrują się one wokół stabilności publicznych systemów emerytalnych, sytuacji finansowej gospodarstw domowych osób starszych, dekulacji prywatnego kapitału emerytalnego oraz możliwościach transferu ryzyka długowieczności na rynek kapitałowy. W kontekście powyższego, podjętą w pracy tematykę badawczą należy ocenić pozytywnie, zważywszy na jej wymiar poznawczy oraz aplikacyjny – jak wskazuje Autor – zarekomendowanie modelu umieralności, który pozwala na wyznaczenie prognoz najbardziej zbliżonych do wartości rzeczywistych (str. 199).

Autor recenzowanej rozprawy formułuje cel główny pracy oraz osiem celów szczegółowych, przy czym cel główny prezentuje w trzech miejscach w dysertacji, nie zawsze w ten sam sposób. We wstępie pracy (str.6) główny cel pracy został określony jako „zbadanie wpływu modelu państwa opiekuńczego, reprezentowanego głównie przez wielkość wydatków społecznych, na finansowe skutki ryzyka długowieczności”. W rozdziale czwartym (str. 87) Autor wskazuje, że za cel pracy przyjęto „zbadanie wpływu modelu państwa opiekuńczego, reprezentowanego głównie przez wielkość wydatków społecznych i socjalnych, na finansowe skutki ryzyka długowieczności”. Natomiast w zakończeniu pracy (str. 188) Autor podaje, że „celem pracy jest zbadanie wpływu modelu państwa opiekuńczego, reprezentowanego głównie przez wielkość wydatków socjalnych, na finansowe skutki ryzyka długowieczności”. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż w dostępnej literaturze przedmiotu pojęcia „wydatki społeczne” oraz „wydatki socjalne” nie zawsze są tożsame, ale zawsze są definiowane przez naukowców¹. Zważywszy na cel pracy określony na str. 87, można wnioskować,

¹ Stańko A. (2010), *Wielkość oraz struktura wydatków społecznych w krajach Unii Europejskiej*, Prace naukowe UEW, nr

że Autor pracy nie utożsamia pojęć „wydatki społeczne” oraz „wydatki socjalne”. Należałoby zatem zapytać, jak Autor rozumie te dwa pojęcia. Dobrze, że w recenzowanej dysertacji zostało wskazane, że analiza finansowych konsekwencji ryzyka długowieczności skupia się na dwóch kategoriach strumieni wydatków publicznych tj. wydatkach ponoszonych z tytułu wypłaty świadczeń emerytalnych oraz wydatkach związanych z zapewnieniem opieki zdrowotnej osobom starszym (str. 168).

Osiągnięcie celu głównego wymagało realizacji celów szczegółowych, które zostały określone jako:

1. Przegląd metod modelowania umieralności.
2. Ocena, na podstawie dotychczasowych raportów i badań, skali i skutków ryzyka długowieczności.
3. Przegląd badań na temat zależności między wybranymi zmiennymi makroekonomicznymi a umieralnością.
4. Wyodrębnienie, w oparciu o literaturę przedmiotu, grup krajów podobnych ze względu na model państwa opiekuńczego.
5. Wyodrębnienie, w oparciu o autorską metodę wykorzystującą analizę skupień, grup krajów podobnych ze względu na model państwa opiekuńczego. W analizie skupień odległość między obiektami określono wykorzystując algorytm Dynamic Time Warping.
6. Ocena i porównanie jakości prognoz oczekiwanej długości dalszego trwania życia, uzyskanych z wykorzystaniem wybranych modeli jednopopulacyjnych i wielopopulacyjnych, w grupach krajów podobnych ze względu na model państwa opiekuńczego, wyodrębnionych w oparciu o literaturę i autorską metodę.
7. Analiza finansowych skutków ryzyka długowieczności w grupach krajów podobnych ze względu na model państwa opiekuńczego, wyodrębnionych w oparciu o literaturę i autorską metodę. Finansowe skutki ryzyka długowieczności oceniono na podstawie kosztów polityki społecznej, powstałych w

112, str.726-739; Kijek I. (2011), *Dług publiczny a wydatki społeczne w państwach Unii Europejskiej*, Prace naukowe UEW, nr 173, str. 271-282; Żukowski M. (2017), *Wydatki socjalne w Polsce na tle UE*, Polityka Społeczna, nr 512 (8), str. 10-17

wyniku niedoszacowania prognoz oczekiwanej długości dalszego trwania życia.

8. Weryfikacja wpływu zastosowanej metody podziału na jednorodne grupy krajów, podobnych ze względu na model państwa opiekuńczego, na oszacowania finansowych skutków ryzyka długowieczności.

W moim przekonaniu wszystkie cele szczegółowe, poza siódmym, zostały sformułowane w sposób prawidłowy i nie budzą zastrzeżeń. Są one również adekwatne do przeprowadzonych w rozprawie rozważań teoretycznych oraz badań empirycznych. W zdefiniowaniu celu siódmego użyto nieprawidłowego określenia, bowiem analiza jest metodą/środkiem do osiągnięcia danego celu.

Oprócz wskazanych celów pracy, Autor we właściwy sposób sformułował hipotezę główną (str. 7): „Model państwa opiekuńczego ma wpływ na finansowe skutki ryzyka długowieczności, wyrażone za pomocą kosztów związanych z dłuższą niż oczekiwano dalszą długością trwania życia” oraz trzy hipotezy pomocnicze (str. 7-8), które odnoszą się przede wszystkim do części empirycznej pracy.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska, napisana w języku polskim, ma charakter teoretyczno-empiryczny, składa się z sześciu rozdziałów, wstępu, zakończenia, spisu tabel, spisu rysunków, spisu źródeł internetowych, bibliografii i dwóch załączników (prognozy oczekiwanej długości dalszego trwania życia oraz szacunków kosztów ryzyka długowieczności). Łącznie praca liczy 270 stron. Analiza pozycji bibliograficznych pozwala zauważyć, że nie wszystkie cytowane w dysertacji prace zostały uwzględnione w bibliografii, w szczególności dotyczy to powołań znajdujących się w rozdziale drugim.

Układ pracy jest poprawny, zgodny z logiką procesu badawczego, prowadzącego od wątków teoretycznych do części empirycznej, pozwalającej na weryfikację przyjętych hipotez badawczych. Struktura dysertacji umożliwia także realizację celu głównego i celów szczegółowych.

3. Szczegółowa ocena pracy

Pracę rozpoczyna wstęp uzasadniający wybór tematu i nakreślający problem badawczy, w którym sformułowano cel główny, cele szczegółowe, hipotezę główną, hipotezy pomocnicze oraz

omówiono poszczególne etapy prowadzonych badań. Uważam, że stanowi on poprawną pod względem merytorycznym i formalnym część rozprawy.

Pierwszy rozdział koncentruje się na zmianach demograficznych, jakie dokonały się na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci na świecie, w szczególności na starzeniu się społeczeństw. Autor szczegółowo omawia wątek wydłużania się długości życia w podziale na modele państw opiekuńczych tj. skandynawski, liberalny, konserwatywny, południowy, kraje Beneluksu, wyszehradzki, liberalny (Europa) oraz bałtycki. Tłumaczy także lukę długowieczności (longevity gap), lukę płciową (gender gap), zjawisko okna demograficznego oraz fenomen dywidendy demograficznej. Rozważania zawarte w tym rozdziale, które oparte są nie tylko na literaturze przedmiotu, ale także na danych pozyskanych z OECD, Human Mortality Database oraz World Population Prospect ONZ, uznaję za wartościowe.

Rozdział drugi dotyczy modeli państwa opiekuńczego. Autor, wychodząc od podstaw teoretycznych państwa dobrobytu, prezentuje klasyfikacje krajów europejskich według Esping-Andersena, a następnie dokonuje klasyfikacji reżimów państwa opiekuńczego na bazie wnikliwego przeglądu literatury. Właśnie ta ostatnia część rozdziału (podrozdział 2.4) stanowi istotny walor recenzowanej dysertacji. Wysoce pozytywnie należy ocenić uporządkowaną analizę dostępnej literatury omawianego zagadnienia, choć zabrakło w niej krytycznego spojrzenia Autora.

Rozdział trzeci, zgodnie z zapowiedzią w tytule, skupia się na ryzyku długowieczności. Autor krótko przedstawia pojęcie ryzyka długowieczności i omawia wpływ poszczególnych czynników, tj. płci, czynników genetycznych, stylu życia, czynników medycznych oraz socjoekonomicznych na ryzyko długowieczności, zaznaczając jednocześnie, że składniki indywidualnego ryzyka długowieczności nie stanowią przedmiotu prowadzonych przez Niego badań. Autor jednoznacznie proponuje (str. 58) aby, na potrzeby rozważań zawartych w dysertacji, na zjawisko finansowych skutków ryzyka długowieczności spojrzeć przez pryzmat kosztów, które mają ścisły związek ze starzeniem się populacji, czyli wydatków z tytułu wypłacanych świadczeń emerytalnych oraz wydatków na opiekę zdrowotną z uwzględnieniem wydatków na opiekę długoterminową. W tabelach 3.2 oraz 3.3 przedstawia publiczne wydatki emerytalne jako procent PKB oraz publiczne wydatki na ochroną zdrowia jako procent PKB dla dwudziestu sześciu krajów z podziałem na modele państwa

opiekuńczego, komentując jednocześnie wzrosty dla ogółu krajów członkowskich OECD w latach 1980-2018 takich wydatków jak: wydatki emerytalne, wydatki socjalne, wydatki zdrowotne oraz wydatki na opiekę długoterminową. W rozważaniach tych zabrakło szerszego omówienia finansowych skutków ryzyka długowieczności, dość znacznie przedstawionych już w literaturze przedmiotu oraz zdefiniowania pojęć poszczególnych wydatków, w szczególności wydatków na ochronę zdrowia, które mogą być różnie rozumiane, chociażby poprzez dostępne definicje prezentowane przez GUS, OECD, WHO, które nie są tożsame. Do atutów tego rozdziału należy zaliczyć podrozdział 3.5 koncentrujący się na pomiarze ryzyka długowieczności z wykorzystaniem stochastycznych modeli śmiertelności.

W rozdziale czwartym recenzowanej rozprawy, zostały zaprezentowane cele, hipotezy i metody badawcze. Autor, na podstawie przeprowadzonych wcześniej rozważań, wskazuje na lukę badawczą w postaci braku badań poświęconych zjawisku ryzyka długowieczności na poziomie międzynarodowym, w kontekście przyjętego modelu państwa opiekuńczego. Akcentuje także brak rozwiązań w zakresie polityki społecznej i socjalnej wynikającej z takich badań (str. 86). Pozytywnie oceniam dokonany w podrozdziale 4.2 autorski podział dwudziestu sześciu państw na osiem grup przypisanych do poszczególnych modeli państwa opiekuńczego, jak również uzasadnienie wyboru modeli umieralności. Rozdział ten kończy charakterystyka źródeł danych (OECD, Eurostat, ONZ World Population Prospects, The Maddisson Project, Human Mortality Database), wykorzystywanych do przeprowadzonych badań empirycznych ze wskazaniem jakie dane pobierane są z każdej bazy. Dodatkowo, na str. 109, Autor podaje, że wykorzystywane są także dane opracowane na zlecenie Komisji Europejskiej, które nie są publikowane w bazie Eurostatu, a dla krajów leżących poza Europą – dane pochodzące m.in. z lokalnych instytucji statystycznych. Niestety Autor nie komentuje kwestii weryfikowania definicji zmiennych o tej samej nazwie pochodzących z różnych źródeł, co jest istotne w kontekście porównywalności danych i co w konsekwencji może prowadzić do błędnych wniosków.

Rozdział piąty koncentruje się na analizie ryzyka długowieczności, bazując na wybranych jedno i wielopopulacyjnych modelach umieralności. Szczegółowe wyniki, pomimo przeprowadzonej analizy dla dwudziestu sześciu krajów OECD, zostały zaprezentowane dla państw modelu skandynawskiego,

jako reprezentantów wysokorozwiniętych krajów OECD oraz państw modelu wyszehradzkiego, jako reprezentantów krajów Europy Środkowej i Wschodniej (str. 110). Treść tego rozdziału jest uporządkowana i logiczna, a rzetelna analiza uzyskanych wyników prognoz oczekiwanej długości dalszego trwania życia świadczy o dojrzałości naukowej Autora. Istotną konkluzją tego rozdziału (str. 167) jest częściowe potwierdzenie hipotezy H1, w której stwierdzono, że prognozy oczekiwanej długości dalszego trwania życia, otrzymane za pomocą wielopopulacyjnych modeli umieralności, są obciążone mniejszym błędem w porównaniu z analogicznymi prognozami uzyskiwanymi za pomocą powszechnie stosowanego modelu Lee-Cartera.

Ostatni rozdział poświęcony został analizie finansowych konsekwencji ryzyka długowieczności, która skupia się na dwóch kategoriach strumieni wydatków publicznych (str. 168) tj. wydatków ponoszonych z tytułu wypłaty świadczeń emerytalnych oraz wydatków związanych z zapewnieniem opieki zdrowotnej osobom starszym. Finansowe skutki ryzyka długowieczności, jako procent PKB, Autor szczegółowo prezentuje dla państw modelu skandynawskiego oraz wyszehradzkiego, jednocześnie bardzo pobieżnie (opierając się głównie na dwóch raportach: Pensions Outlook 2020 i Health at a Glance 2022) tłumaczy przyczyny otrzymanych różnic dla analizowanych dwóch grup krajów. Na str. 173 Autor stwierdza, że wielkość kosztów wynikająca z zaistnienia ryzyka długowieczności jest mniejsza w przypadku krajów modelu skandynawskiego niż w przypadku krajów modelu wyszehradzkiego z uwagi na wolniejszy wzrost oczekiwanej długości dalszego trwania życia, bardziej liberalne systemy emerytalne oraz bardziej efektywne systemy opieki zdrowotnej. Moim zdaniem zabrakło tutaj syntetycznej charakterystyki systemów opieki zdrowotnej oraz systemów emerytalnych funkcjonujących w dwóch grupach analizowanych krajów, która pozwoliłaby Autorowi na samodzielne znalezienie przyczyn otrzymanych różnic. Stosowna dyskusja korespondująca z cechami państwa opiekuńczego istotnie podniosłaby wartość recenzowanej rozprawy.

W zakończeniu dysertacji dokonano bardzo szczegółowego podsumowania, omówiono poszczególne cele badawcze, wskazując jednocześnie sposób weryfikacji hipotez, odwołując się także do fragmentów pracy. Autor wykazał się tutaj dużą skrupulatnością, co potwierdza wskazaną już

wcześniejszą dojrzałość naukową.

Od strony formalno-edytorskiej pracę należy ocenić pozytywnie, bowiem przygotowana ona została z dużą dbałością. Rysunki i tabele zostały wykonane starannie. Z obowiązku recenzenta zwracam jednak uwagę na drobne usterki, np. na str. 63 pojawia się określenie „ilość osób” a powinno być „liczba osób”, na str. 169 pojawia się odwołanie do tabeli 3.2. a powinno być do tabeli 3.4.,

4. Wnioski końcowe

Przedstawiona do recenzji dysertacja koncentruje się na bardzo ważnym i aktualnym problemie. Jest ona istotnie rozbudowana, w szczególności w warstwie empirycznej. Autor nie tylko wykazał się wiedzą teoretyczną w dyscyplinie ekonomii i finansów, ale także udowodnił, że posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowo-badawczej. Dlatego też, pomimo wskazanych niedostatków, całościowa ocena recenzowanej rozprawy doktorskiej jest pozytywna.

Reasumując stwierdzam, że praca doktorska autorstwa mgr. Grzegorza Korbela pt. „Finansowe skutki ryzyka długowieczności a model państwa opiekuńczego” spełnia wymogi określone w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. Dlatego też wnoszę o dopuszczenie dysertacji do publicznej obrony.

